

De stille heldinnen van de zorg

Mantelzorg en vrouwen met migratieachtergrond

Emily Claus – stagiaire master gender en diversiteit Ugent

1. Inleiding: een stem in de schaduw

‘Zorgen voor’, het lijkt voor velen vanzelfsprekend, maar voor één op de drie Vlamingen is deze zorg een dagelijkse realiteit. Zij worden ook wel ‘mantelzorgers’ genoemd (Vlaams Expertisepunt Mantelzorg, z.j). Steeds vaker worden mensen geconfronteerd met de uitdagingen en verantwoordelijkheden van het zorgen voor hun naasten. Dit blijkt ook uit cijfers, minstens 600.000 Vlamingen zijn mantelzorger (Knaeps et.al., 2019).

Wist je dat...

- ❖ er minstens 600.000 mantelzorgers zijn in Vlaanderen?
- ❖ er minstens 120.000 mantelzorgers met een migratieachtergrond zijn?
- ❖ deze doelgroep bijna niet aanwezig is in de beeldvorming rond mantelzorg?
- ❖ er meer vrouwen dan mannen mantelzorger zijn?
- ❖ er nood is aan divers-sensitieve zorg?

Het is wellicht niemand ontgaan dat er dan ook een groeiende vraag is naar meer aandacht voor deze groep in de samenleving: ‘Draag zorg voor mantelzorgers’, ‘Beschouw mantelzorgers als echte zorgverleners’, ‘Drie op de tien Vlamingen nemen ooit de rol van mantelzorger op: ‘We krijgen te weinig ondersteuning’ ’... Ondanks deze toenemende aandacht, zijn er nog steeds blinde vlekken en blijven er heel wat mantelzorgers onder de radar. Want van die 600.000 mantelzorgers in Vlaanderen zijn er minstens 120.000 mantelzorgers met een migratieachtergrond (Zorgnet Icuuro, 2017). Helaas is deze groep nog al te vaak een vergeten stem in het mantelzorgverhaal. Dit onderstreept de noodzaak om mantelzorg in Vlaanderen vanuit een kritische en intersectionele lens te bekijken, waar ella vzw voor ijvert.

“Vrouwen van kleur als mantelzorgers. Er wordt daar heel weinig aandacht aan besteed. Ze zijn echt amper aanwezig in de beeldvorming... Ik vind dat daar verandering in mag komen” (Amal B., 2024).

In deze factsheet ligt de focus op mantelzorgers met een migratieachtergrond, meer specifiek vrouwen met een migratieachtergrond. Hierbij is het belangrijk om te benadrukken dat dé mantelzorger niet bestaat. Het is een diverse groep, met unieke individuen (Trefpunt Odi, 2023). Om de diversiteit onder mantelzorgers te erkennen, is het waardevol om het thema te bekijken vanuit een intersectioneel perspectief. Dit betekent, rekening houden met alle kruisende assen die iemands identiteit en maatschappelijke positie bepalen en bijgevolg ook aandacht hebben voor in- en uitsluitingsmechanismen op basis van gender, etniciteit, religie, sociaaleconomische status, etc. Op die manier worden alle stemmen in de samenleving gezien, gehoord en hopelijk ook beantwoord. We willen dan ook organisaties, beleidsmakers, hulpverleners,... aanmoedigen om meer vanuit kruispuntperspectief naar mantelzorg te kijken.

Bovendien kent deze factsheet een zekere urgentie. De toenemende vergrijzing van ouderen, zonder en met migratieachtergrond, maakt dat het belangrijk is om tijdig oplossingen te ontwikkelen wanneer we overbelasting van mantelzorgers willen voorkomen (Knack, 2023; Trefpunt Odi, 2023).

Allereerst werpen we een blik op mantelzorg en het mantelzorgplan 2022-2024 in Vlaanderen. Vervolgens bespreken we de (on)toegankelijkheid van ouderenzorg voor personen met een migratieachtergrond. Daarna gaan we dieper in op mantelzorg en vrouwen met een migratieachtergrond. Verder iets meer over de bestaande hulpverlening. Nadien volgt er een conclusie met aanbevelingen. De gehanteerde gegevens zijn gebaseerd op deskresearch (geschreven pers, wetenschappelijke artikelen, beleidsdocumenten, etc.) en gesprekken met vrouwen met een migratieachtergrond in Vlaanderen over hun ervaring met mantelzorg.

2. Mantelzorg, what's in a name?

Ten eerste is het relevant om te duiden wat mantelzorg inhoudt. Hoewel een eenduidige definitie niet altijd even simpel is, definieert het Vlaams Expertisepunt Mantelzorg mantelzorg als: “zorg en ondersteuning op regelmatige basis aan een familielid, een vriend, een buur of iemand die je graag ziet met een extra zorgnood door ouderdom, ziekte, een beperking, psychische kwetsbaarheid of verslavingsproblematiek” (Vlaams Expertisepunt Mantelzorg, z.j, p. 1). Deze ondersteuning kan diverse vormen aannemen, zoals hulp bij huishoudelijke taken, persoonlijke hygiëne, verplaatsingen, etc. (Vlaams Expertisepunt Mantelzorg, z.j). Mantelzorgers nemen een onmisbare rol op in de zorg en ondersteuning voor anderen en zijn een cruciale schakel in ons zorgsysteem. Echter blijft hun zorgwerk nog vaak onderbelicht, ondergewaardeerd en onzichtbaar (Cd&V, z.j.; Steunpunt Mantelzorg, 2022).

Mantelzorgplan 2022-2024 Vlaanderen

Een positief signaal vanuit de Vlaamse overheid is het Vlaams Mantelzorgplan 2022-2024 ontwikkeld door Vlaams minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin Hilde Crevits. Dit bevat twee grote pijlers, enerzijds het (h)erkennen van mantelzorgers en anderzijds hen ondersteunen (Steunpunt Mantelzorg, 2022).

“Het Vlaamse mantelzorgplan zet in op het herkennen en erkennen van de mantelzorgers. De uitrol van dit plan is volop bezig, het moet ervoor zorgen dat mantelzorgers de nodige erkenning en waardering krijgen. Want dat verdient elk van hen. Zij bieden belangeloos de beste zorgen aan een naaste, maken hiervoor tijd vrij. Dat is niet altijd evident. Daarom willen we hen via het Vlaams mantelzorgplan voldoende ondersteunen door in te zetten op een goede verbinding met professionele zorg en aandacht voor de combinatie zorgen en werken” – Hilde Crevits (VIEWZ, 2023, p. 1).

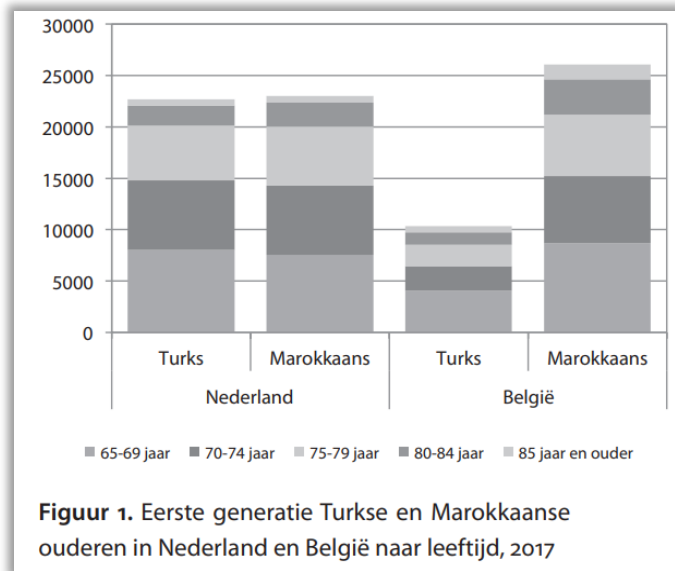
Hoewel dit al goed is, plaatst De Vlaamse Raad voor Welzijn, Volksgezondheid en Gezin (WVG) een cruciale kanttekening (Vlaanderen, 2022). De Raad mist in het plan concrete acties naar de kwetsbare doelgroepen van mantelzorgers. In het bijzonder is er voor mantelzorgers met een migratieachtergrond, met een financiële kwetsbaarheid en voor oudere mantelzorgers (80+) aanvullende specifieke ondersteuning nodig. Alsook merkt De Raad op dat het mantelzorgplan te weinig aandacht heeft voor diversiteitssensitief werken: “In het mantelzorgplan is wel één actie 1.2.4. opgenomen die gericht is op het bereiken van moeilijk bereikbare doelgroepen. Deze actie lijkt echter voornamelijk uit te gaan van het bestaande aanbod, eerder dan zich de vraag te stellen of dat aanbod wel voldoende aansluit op de noden van deze doelgroepen” (Vlaanderen, 2022, p. 22).

Deze kanttekening kunnen wij volgen en wordt ondersteund door wetenschappelijk onderzoek. Saloua Berdai Chaouni (2019), doctor in de volwassen agogische wetenschappen en master in de Biomedische Wetenschappen, in Management in de Sociale Economie en in Gerontologische Wetenschappen, bestudeerde de toegankelijkheid van de ouderenzorg voor mensen met een migratieachtergrond. Ze stelde vast dat het bestaande zorgaanbod nog onvoldoende in vraag wordt gesteld en niet aansluit bij zorgbehoevenden en mantelzorgers met een migratieachtergrond (Sillis, 2022). Dit wordt uitgebreider behandeld in de volgende onderdelen.

3. (On)toegankelijkheid van ouderenzorg voor personen met migratieachtergrond

Uit onderzoek van Fokkema en Conkova (2018) blijkt dat de Turkse en Marokkaanse migrantengemeenschappen in België in snel tempo vergrijzen. Dit wordt geïllustreerd door een toename van het aantal ouderen, van 3,1% in 1997 tot 11,7% in 2017. De grafiek toont dat in 2017 in België respectievelijk 26.055 Marokkaanse en 10.324 Turkse 65-plussers waren (Fokkema & Conkova, 2018). Ook deze ouderen hebben nood aan ouderenzorg. De vraag rijst hoe deze ouderenzorg wordt georganiseerd. Verkiezen ouderen met een migratieachtergrond mantelzorg binnen de eigen familie, of is dit slechts een mythe?

We spraken met Amal, een jonge vrouw met migratieachtergrond, die haar ervaring met mantelzorg deelde.

Figuur 1. Eerste generatie Turkse en Marokkaanse ouderen in Nederland en België naar leeftijd, 2017

“In onze cultuur is dat wel zo dat je zorg draagt voor je ouders. En dat is niet enkel cultuur, ook religie. In de Islam wordt de moeder echt beschouwd als een heel belangrijke figuur. In de Islam zegt men ook dat het paradijs eigenlijk ligt onder de voeten van jouw moeder. Dus als je zeg maar naar het paradijs wil gaan, naar het hiernamaals, dan heeft dat eigenlijk ook veel te maken met uw band met uw moeder” (Amal B., 2024).

(...) “Het kan wel dat je u laat informeren over een woonzorgcentrum, maar er is wel wat taboe rond. Het is eerder als het echt niet anders kan.” (...) “We hebben dan ook criteria. En die zijn heel moeilijk te vinden in een verzorgingscentrum in Vlaanderen, zoals halal eten, dat is een grote voorwaarde. En het feit dat grootouders vaak de taal niet machtig zijn is ook wel een lastige” (Amal B., 2024).

Uit het gesprek blijkt dat in eerste instantie de zorg voor ouderen wordt opgevangen door familieleden (Amal B., 2024). Dit wordt ook bevestigd door de studie van dr. Menal Ahmad, onderzoekster bij de faculteit sociale wetenschappen aan de Vrije Universiteit Amsterdam (Trefpunt Odi, 2023). Het is pas als de mantelzorger het niet meer kan bolwerken, dat er wordt gezocht naar andere oplossingen (bijv. thuisverpleging, woonzorgcentrum). Echter gaat dit gepaard met het botsen op drempels (bijv. halal eten) (Amal B., 2024).

Ook andere experts hebben belemmeringen geïdentificeerd in het huidige zorglandschap. Dr. Saloua Berdai Chaouni bijvoorbeeld deed onderzoek (2019) naar de (on)toegankelijkheid van ouderenzorg voor ouderen met een migratieachtergrond. Berdai Chaouni stelt dat de lage doorstroom van mensen met een migratieachtergrond naar het bestaande zorgaanbod, vaak verklaard wordt door de idee dat Arabische, Turkse en Noord-Afrikaanse culturen er bewust voor kiezen om in familieverband in zorg te voorzien (Bries, 2022). Hoewel hier enige waarheid in zit, moet dit toch genuanceerd worden. De realiteit

is complexer. Zo wijst Berdai Chaouni ook op **structurele uitsluitingsmechanismen die aanwezig zijn in de zorgsector**: *“Niemand wijst op structurele uitsluitingsmechanismen zoals racisme”* (Sillis, 2022).

In haar studie constateert Berdai Chaouni dat er in de zorgsector diepgewortelde, structurele uitsluitingsmechanismen zijn die vaak onzichtbaar blijven, maar aanzienlijke gevolgen hebben voor mensen met een migratieachtergrond (Sillis, 2022). Wat een grote rol speelt is de aanwezigheid van de dominante cultuur in het bestaande zorgaanbod. Ondanks beweringen van openheid en inclusiviteit, worden mensen met een migratieachtergrond geconfronteerd met drempels die hun toegang tot kwalitatieve zorg belemmeren. Hun mantelzorgers moeten dan ook heel inventief zijn om deze tekortkomingen op te vangen. Een van deze barrières is het gebrek aan partnerschap tussen zorginstellingen en mantelzorgers van oudere migranten. Bezorgdheid en betrokkenheid van mantelzorgers met migratieachtergrond worden niet altijd gewaardeerd en kunnen zelfs als lastig worden beschouwd, wat een gevoel van uitsluiting creëert. Een ander uitsluitingsmechanisme is het fenomeen van 'othering', waarbij mensen met een migratieachtergrond worden gereduceerd tot hun anders-zijn en gelabeld worden op basis van culturele stereotypen. Dit leidt tot een gebrek aan gelijkwaardige behandeling en kan resulteren in minder kwalitatieve zorg voor deze groep (Sillis, 2022).

“Een autochtone vrouw die vraagt om gewassen te worden door een vrouw, stelt een zorgvraag. Een vrouw met migratieachtergrond die dezelfde vraag stelt, wordt sneller als ‘probleem’ gecategoriseerd. Die doet dat omwille van haar geloof, wordt vaak aangenomen” – dr. Saloua Berdai Chaouni (Sillis, 2022).

Bovendien hebben zorgverleners nog vaak blinde vlekken. Onbewust heerst er een norm, namelijk de witte gezondheidszorg. Wie het hardst afwijkt van die norm, krijgt mindere zorg. Zorgverleners zijn zich er vaak niet van bewust dat bij de zorg voor iemand die ze als ‘de ander’ zien, eigen aannames en stereotyperingen doorsijpelen in hun gedrag en geleverde werk (Sillis, 2022).

Concreet stelt Berdai Chaouni dat ouderen, in het bijzonder oudere migranten van kleur, te maken hebben met **intersectionele discriminatie** en het **samenkomen van structurele uitsluitingsmechanismen** (bijv. racisme én ageïsme). Berdai Chaouni geeft aan dat we moeten loskomen van het culturalistische verhaal en de aandacht moeten verleggen naar de accumulatieve en intersectionele uitsluitingsmechanismen en -systemen waar deze ouderen mee te maken hebben (eniec, 2024). Ook ella vzw volgt deze uitspraak.

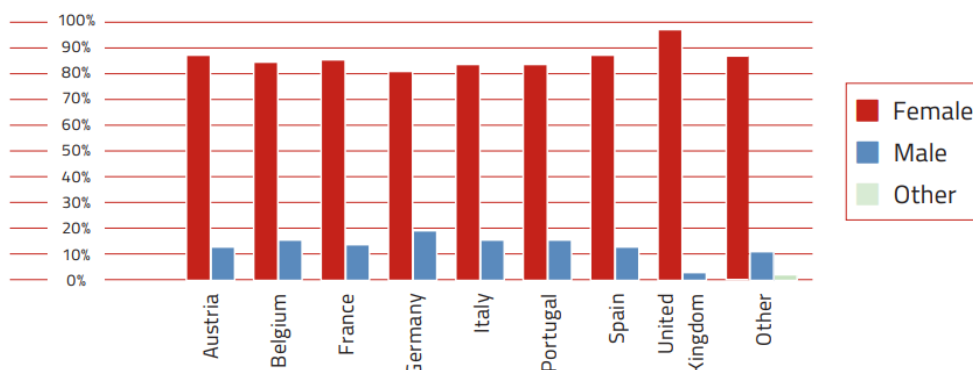
4. Mantelzorg, een vrouwenzaak?

De vraag rijst wie dan de mantelzorgers zijn die opstaan voor deze ouderen met een migratieachtergrond? Hoewel mantelzorg meestal genderneutraal wordt geformuleerd, wordt de zorgtaak vaak opgenomen door vrouwelijke familieleden (Ahmad, 2023; Trefpunt Odi, 2023). Dit blijkt onder meer uit het gesprek met Amal.

“Het moederfiguur wordt ook echt op een heel belangrijke plaats gezet. Dus dat is wel wat de norm op vlak van religie en cultuur dat je echt gaat zorgen voor uw ouders. Want zij hebben hun leven gewijd aan jou, u opvoeden, eten en onderdak geven. Het minste dat je eigenlijk kan doen is dus ook zorg dragen voor hen wanneer dat zij het moeilijk hebben. Dus wanneer ze naar het einde van hun leven gaan, is het belangrijk dat je die verantwoordelijkheid voor hen gaat opnemen.” (...) “Ik heb wel de indruk dat het vooral vrouwen zijn. Het gaat natuurlijk altijd gepaard met een gendered aspect ook hé, de vrouwen die zorg dragen voor ouderen, de idee dat vrouwen meer zorgend zijn” (Amal B., 2024).

Wetenschappelijk onderzoek ondersteunt deze uitspraak. Moriaty (2015) duidt dat culturele aspecten een grote rol lijken te spelen bij het bepalen van hoe mantelzorg moet worden uitgevoerd. Zo verwachten de meeste culturen, op genderstereotype wijze, meer van vrouwen als verzorgers. Dit wordt bevestigd door de studie van Van Wezel (2016), die onderzoek voerde bij niet-Europese migranten in Nederland. De zorg voor het gezin wordt gezien als een taak die wordt opgelegd door cultuur en religie en die vooral aan vrouwen wordt toegeschreven (Berdai & De Donder, 2019). Ook dr. Menal Ahmad beaamt deze vaststelling. Ahmad constateert dat mantelzorg wordt gezien als een vrouwenzaak (Trefpunt Odi, 2023). Bovendien weerspiegelen cijfergegevens deze bevindingen. Uit onderzoek van COFACE (2017), de Europese koepelorganisatie van gezinsverenigingen, blijkt dat in België 85% vrouwen informeel zorgwerk op zich nemen tegenover 15% mannen. Dit wordt grafisch weergegeven in onderstaande grafiek (Birtha et al., 2017). Dit is een vorm van seksisme, vrouwen worden opgezadeld met zorgtaken die bovendien economisch minder verloond en gewaardeerd worden (Project Arbeid - ella vzw, 2015).

Figure 3: **Gender ratio by country**

Onbetaald zorgen

Bovendien wordt het mantelzorgers in kwetsbare posities steeds moeilijker gemaakt om beroep te kunnen doen op het bestaande ondersteuningsaanbod. Er zijn steeds langere wachtlijsten en personeelstekorten in de zorg en de prijzen voor woonzorgcentra stijgen (Praet, 2022; Zorgnet Icuero, 2022; Vlaanderen, 2023; Doucet, 2023). Ook blijft de Vlaamse overheid besparingen in de zorgsector

doorvoeren (Cloet et al., 2020). Het is dan ook merkwaardig dat zorgen voor hulpbehoevende familieleden nog steeds wordt beschouwd als geen ‘echt’ werk, vooral gezien de huidige crisis in de gezondheidszorg (Furia, 2023; Cloet et al., 2020). Zo worden vrouwen met een migratieachtergrond die onbetaalde zorgarbeid verrichten, bestempeld als ‘inactief’. In België is 44,2 % van de 25 tot 64-jarigen met een nationaliteit buiten de EU ‘inactief’ in 2022. Daarvan is 59,3 % van de vrouwen met een nationaliteit buiten de EU ‘inactief’ op de arbeidsmarkt (Baert et al., 2022). Vanuit het kruispuntperspectief plaatst ella vzw hier kritische kanttekeningen bij. Vrouwen met migratieachtergrond verrichten vaker onbetaald en ondergewaardeerd werk, zoals het huishouden, vrijwilligerswerk, maar ook mantelzorg. Deze activiteiten worden doorgaans niet geregistreerd, noch erkend, maar maken het wel mogelijk dat anderen, in dit geval vooral mannen, wél betaalde arbeid kunnen verrichten of zich kunnen ontplooiën. Kortweg: dat het economisch bestel draaiende blijft. Echter houdt het beleid geen rekening met deze vormen van arbeid. De onzichtbaarheid van deze arbeid draagt bij aan de dominante beeldvorming over vrouwen met een migratieachtergrond als ‘inactief’ en ‘ongeëmancipeerd’. Om deze reden is het belangrijk om te beklemtonen dat deze vrouwen verre van ‘inactief’ zijn (Project Arbeid - ella vzw, 2015). Zij zijn degene die opstaan als mantelzorgers, zij zijn degene die zorg dragen voor ouderen met een migratieachtergrond, zij zijn de stille heldinnen van de zorg.

“Mijn moeder was echt een superwoman, én werken én zes kinderen én voor mijn oma zorgen” (Oumaima E., 2024).

Daarnaast is deeltijds werken één van de strategieën die vrouwen uit noodzaak uitvoeren. In België werken 42% vrouwen deeltijds. Van deze groep vrouwen geeft amper 6,7% aan dat dit een ‘vrijwillige keuze’ is. Deze ‘keuze’ wordt meestal gemaakt vanwege zware fysieke of mentale belasting op het werk, of door de combinatie met zorgtaken (bijv. mantelzorg). Deze beslissing heeft gevolgen voor hun financiële situatie, carrièrekansen, pensioenopbouw en andere socialezekerheidsrechten, zoals werkloosheids- en ziekte-uitkeringen, wat een verhoogd risico op armoede met zich meebrengt (Furia, 2023).

Verder weten mantelzorgers vaak niet dat ze mantelzorger zijn. Velen van hen blijven onder de radar en hebben het statuut van mantelzorger niet (Zorgnet Icuuro, 2017). Echter, als mantelzorger heb je recht op een beperkte financiële tussenkomst. Maar als de informatie niet gekend is, je niet aan bepaalde criteria beantwoordt, blijft deze beperkte financiële tussenkomst volledig uit (Gezinsbond, 2017; Pycke, 2023; Vlaams Mantelzorgplatform, 2023; ABVV, 2022). Dit werd ook duidelijk tijdens het gesprek met Oumaima, die samen met haar moeder gedurende 12 jaar voor haar grootmoeder heeft gezorgd.

“Mensen met een migratieachtergrond... Mantelzorg, ik wist zelf niet wat dat was. Ik heb dat zelf even vlug gecheckt, van is het wel zeker dat dat het is. Ik denk niet dat veel mensen met migratieachtergrond weten wat dat inhoudt, wat ze allemaal kunnen krijgen van ondersteuning. Dat zou wel handig geweest zijn mochten we dat toen geweten hebben” (...) “De overheid en andere organisaties moeten meer outreachend werken hé. Het moet een tweerichtingsverkeer zijn. We moeten allebei naar elkaar toekomen, niet één partij die de weg moet zoeken” (Oumaima E., 2024).

Kortom, ten eerste is er nood aan het erkennen en waarderen van onbetaald zorgwerk (Project Arbeid - ella vzw, 2015). Ten tweede is er nood aan toegankelijke informatie wat betreft het mantelzorgstatuut voor iedereen, in het bijzonder voor zij met een migratieachtergrond (Pycke, 2023; Oumaima E., 2024). Ten derde is er nood aan het verhogen van de financiële tussenkomst vanuit de Vlaamse Overheid (ABVV, 2022; Doucet, 2023; Vlaams Mantelzorgplatform, 2023).

5. Hulpverlening: nood aan divers-sensitieve zorg

“Wanneer mantelzorgers met een migratieachtergrond niet om hulp vragen, wordt er al snel aan culturele factoren gedacht. Uit het onderzoek blijkt dat het complexer ligt” – dr. Menal Ahmad (Trefpunt Odi, 2023).

Ahmad (2022) deed onderzoek naar de omgang met gender-gerelateerde en culturele barrières met betrekking tot mantelzorg bij families met een niet-westerse migratieachtergrond in Nederland. Ze stelde vast dat deze groep minder snel professionele hulp inschakelt. Ahmad duidt verschillende drempels die de toegang tot formele zorg bemoeilijken: negatieve ervaringen met hulpverlening (zoals discriminatie), taalbarrières, onduidelijkheid over waar of hoe je hulp kunt krijgen, schaamte en stigma binnen de gemeenschap en de perceptie dat het de familie is en niet professionele buitenstaanders die zorg moeten bieden aan ouder wordende ouders (Ahmad, 2022). Dit resulteert in het feit dat de zorg langer uitsluitend een taak die binnen de familie wordt opgenomen. Hierdoor lopen mantelzorgers het risico om overbelast te worden (Trefpunt Odi, 2023). Cijfers uit Nederlands onderzoek (MantelzorgNL, 2024) weerspiegelen dit, mantelzorgers met een niet-westerse migratieachtergrond (12%) voelen zich vaker zwaar belast dan mantelzorgers zonder migratieachtergrond (8%). Aangezien mantelzorg in de eerste plaats gezien wordt als een vrouwelijke taak, suggereren we dat het vooral vrouwen zijn die hierdoor getroffen worden (Trefpunt Odi, 2023).

Wat België (Vlaanderen) betreft, zijn dergelijke cijfers over mantelzorgers met een migratieachtergrond niet voor handen, maar we vermoeden dat hier een gelijkaardige bevinding is vast te stellen. Anne Dedry bijvoorbeeld, directeur van vzw Zorg-Saam en afgevaardigd bestuurder van vzw De Bakermat, stelt dat mantelzorgers met migratieachtergrond in Vlaanderen nog veel obstakels moeten overwinnen voor ze bij de juiste zorg terecht komen. Vaak worden ze geconfronteerd met communicatiebarrières en financiële belemmeringen. Daarnaast speelt ook de culturele context een rol, waarbij het vragen om hulp bij de zorg voor een familielid vaak als een taboe wordt beschouwd. Deze obstakels leiden tot isolatie en overbelasting van de mantelzorgers (Zorgnet Icuuro, 2017). Dit wordt ook duidelijk tijdens het gesprek met Oumaima.

“Mijn moeder heeft gezorgd voor mijn oma, terwijl ze ook parttime werkte én ze heeft zes kinderen. Dus voor haar was dat een heel moeilijke periode.” (...) “Op jonge leeftijd ben ik mijn moeder beginnen helpen, want ze kon dat niet meer aan allemaal.” (...) “Ze was echt wel zwaar belast” (Oumaima E., 2024).

Als de stap naar hulpverlening toch wordt gezet, is het belangrijk dat de zorg op maat is. Echter blijkt uit onderzoek dat het bestaande zorgaanbod nog niet aansluit bij alle mantelzorgers, waaronder zij met een migratieachtergrond (Zorgnet Icuuro, 2017; Ahmad, 2022; Trefpunt Odi, 2023; Ezzeroili, 2023). Als we kijken naar de ondersteuning voor mantelzorgers waarop het Vlaams mantelzorg plan 2022-2024 inzet, lezen we bij pijler 4 ‘psychologische begeleiding bij mantelzorgers’ het volgende: “Mantelzorgers zijn de stille helden van de zorg. Vaak iets té stil. Ze schenken hun aandacht aan de noden van de degene voor wie ze zorgen en zien dat als vanzelfsprekend, maar ook hun draagkracht kent zijn grenzen. Dit project sensibiliseert rond de bespreekbaarheid van psychische noden bij mantelzorgers en voorziet in laagdrempelige vormen van psychosociale ondersteuning” (VIEWZ, 2023, p. 1). We moeten erop wijzen dat deze aanpak niet voor iedereen zal werken. Praten om problemen op te lossen kan mogelijks niet beantwoorden aan noden van personen uit niet-westerse culturen. Bovendien kunnen er drempels

opspelen bij psychologische hulp, denk aan taalproblemen, taboe, schaamte en de onbekendheid met psychologische diensten (Project Bandbreedte – ella vzw, 2023).

Daarnaast lopen zorg- en hulpverleners vaak vast in hun hulpverlening, omdat ze te weinig kijken naar de persoon die voor hen zit. Het is belangrijk dat hulpverleners het volledige verhaal van de mantelzorgers proberen te begrijpen. Het enkel focussen op culturele verschillen leidt ertoe dat de mantelzorger met een migratieachtergrond snel wordt herleid tot 'de onbegrijpelijke andere'. Hierbij is een intersectioneel perspectief van onschatbare waarde. Meerdere factoren spelen op elkaar in waaronder, de migratiegeschiedenis, iemands sociale klasse, de positie binnen het gezin, de aan- of afwezigheid van sociale netwerken, de rol van religie in iemands leven, etc. Aandacht hebben voor deze complexiteit is noodzakelijk om de ondersteuningsbehoeften van mantelzorgers met migratieachtergrond te kunnen begrijpen (Trefpunt Odi, 2023; Ahmad, 2023).

Om deze redenen ijveren wij voor het inzetten op divers-sensitieve zorg, met aandacht voor intersectionaliteit. Dit stoelt op vijf handelingsprincipes: 1) een open, respectvolle, nabije en uitnodigende basishouding, 2) samenwerking en dialoog, 3) krachtgericht kijken, 4) interculturele communicatie en 5) streven naar verandering en co-creatie. Hierbij ligt de focus niet enkel op culturele en/of religieuze verschillen (= cultuursensitieve zorg), maar ook andere identiteitsassen worden erkend (= divers-sensitieve zorg) (Geldof, 2016).

6. Conclusie

Concluderend stellen we vast dat mantelzorg complex en divers is. Dit wordt extra benadrukt wanneer we naar het thema kijken vanuit een intersectionele bril. In deze factsheet ligt de focus op mantelzorg en vrouwen met een migratieachtergrond. Uit de bespreking blijkt dat er nog heel wat uitdagingen zijn waarmee deze doelgroep geconfronteerd wordt. Vanuit deze factsheet, willen we beleidsmakers, hulpverleners, organisaties, etc. aanmoedigen om meer vanuit kruispuntperspectief te denken en handelen. Enkel op die manier kunnen we de stem van alle mantelzorgers (h)erkennen. Pas dan kunnen we spreken van een samenleving waarin ook vrouwen met een migratieachtergrond die de rol van mantelzorger opnemen de waardering en ondersteuning krijgen die ze verdienen. Want zij zijn de stille heldinnen van de zorg!

7. Aanbevelingen

Ten slotte willen we ook enkele aanbevelingen aanreiken. Deze zijn gebaseerd op het gevoerde deskresearch (geschreven pers, wetenschappelijke literatuur, etc.) en de afgenomen interviews.

- ❖ **Gelijke toegankelijkheid tot ouderenzorg** voor iedereen, in het bijzonder voor ouderen met een migratieachtergrond.
- ❖ **Erken én waardeer** onbetaalde én betaalde zorgarbeid.
- ❖ Nood aan meer **financiële ondersteuning** voor mantelzorgers en betere kennisoverdracht hierover.
- ❖ Zet in op meer **toegankelijke informatie** over het mantelzorgstatuut.
- ❖ Zet in op **divers-sensitieve zorg, gendergevoelige en inclusieve zorg** in zorg- en welzijnsvoorzieningen. Via onder andere opleidingen en bijscholingen.

8. Referentielijst

Deze referentielijst werd afgesloten op 20 maart 2024.

ABVV [Website]. (2022). Geraadpleegd op 19 maart 2024 via <https://www.abvv.be/mantelzorgverlof-alleen-voor-wie-het-zich-kan-veroorloven>.

Ahmad, M. (2022). Dementia care in families with a migration background: Dealing with gendered and cultural obstacles to shared care.

Ahmad, M. (2023, 11 april). Meer aandacht en steun voor mantelzorgers met migratieachtergrond. *Sociale Vraagstukken*. Geraadpleegd op 20 maart 2024 via <https://www.socialevraagstukken.nl/meer-aandacht-en-steun-voor-mantelzorgers-met-migratieachtergrond/>.

Amal B., persoonlijke communicatie, 4 maart 2024.

Baert, S., Deros, E., George, B., Lippens, L., Van Hoye, G., Neyt, B., & Van Hoof, S. (2022). Inactiviteit onder migranten in België.

Berdai Chaouni, S., De Donder, L. Invisible realities: Caring for older Moroccan migrants with dementia in Belgium. *Dementia*. 2019;18(7-8):3113-3129. doi:10.1177/1471301218768923.

Birtha, M., Holm, K., & COFACE Families Europe. (2017). *WHO CARES? Study on the challenges and needs of family carers in Europe*. <https://coface-eu.org/wp-content/uploads/2021/12/COFACE-Families-Europe-Study-Family-Carers.pdf>.

Bries, T. (2022, 2 augustus). Dat mensen met migratieachtergrond mantelzorg verkiezen, is een mythe. *MO**. Geraadpleegd op 11 maart 2024 via https://www.mo.be/nieuws/onze-ouderenzorg-sluit-niet-aan-op-de-diversiteit-van-onze-samenleving?utm_content=buffer90115&utm_medium=social&utm_source=facebook.com&utm_campaign=buffer&fbclid=IwAR0yMVYNFqK_FN7Mw8VApTovwYeT49HKWfei9Hv7HYTDMPim_KNrlUwrgg4.

Cd&V [Website]. (z.j.). Geraadpleegd op 11 maart 2024 via https://www.cdenv.be/vlaams_minister_van_welzijn_hilde_crevits_trap_dahadikeffenodig_campaign_van_vlaams_mantelzorgplan_af.

Cloet, M., Delaruelle, H., De Meulemeester, A., & Vander Weyden, P. (2020, 25 februari). 'Wij begrijpen uw keuze niet om te besparen in zorg en welzijn'. *Sociaal.net*. Geraadpleegd op 19 maart 2024 via <https://sociaal.net/ opinie/brief-aan-jan-jambon/>.

Doucet, D. (2023, 25 augustus). 'Wachtlijsten woonzorgcentra? Alleen aantal beschikbare plaatsen uitbreiden zal niet volstaan'. *Knack*. Geraadpleegd op 19 maart 2024 via <https://www.knack.be/ opinie/meer-plaatsen-in-woonzorgcentra-misschien-anders-organiseren-zeker/>.

eniec [Website]. Geraadpleegd op 19 maart 2024 via <https://www.eniec.com/2024/02/29/new-book-chapter-inclusive-human-rights-for-older-people-in-a-diverse-society/>.

Ezzeroli, N. (2023, 8 maart). OPINIE: Vergeet cultuur en religie, mantelzorgers met een migratieachtergrond hebben vooral zorghulp nodig. Menal Ahmad: 'Vraag ze welke'. *de Volkskrant*. Geraadpleegd op 11 maart 2024 via <https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/opinie-vergeet-cultuur-en-religie-mantelzorgers-met-een-migratieachtergrond-hebben-vooral-zorghulp-nodig-menal-ahmad-vraag-ze-welke~b5c15938/>.

Fokkema, T., Conkova, N. Turkse en Marokkaanse ouderen in Nederland en België: een sociaal-demografisch profiel. *Gerontologie* 20, 15–19 (2018). <https://doi.org/10.1007/s40718-018-0030-4>.

Furia [Website]. (2023). Geraadpleegd op 11 maart 2024 via <https://www.furiavzw.be/nieuws/item/398-de-zorgcoalitie-samen-voor-meer-erkenning-van-on-en-onderbetaalde-zorgarbeid>.

Geldof, D. (2016, 9 december). Superdiversiteit: the next level. *Sociaal.net*. Geraadpleegd op 13 maart via <https://sociaal.net/achtergrond/superdiversiteit-the-next-level/>.

Gezinsbond [Website]. (2023). Geraadpleegd op 18 maart 2023 via <https://nieuws.gezinsbond.be/een-op-de-drie-mantelzorgers-ondervindt-financiele-moeilijkheden>.

Goddefroy, A. (2023, 21 juni). Nieuw Mantelzorgplan in de kijker. *Plus Magazine*. Geraadpleegd op 11 maart 2024 via <https://www.plusmagazine.be/nl/recht-en-geld/nieuw-mantelzorgplan-in-de-kijker/>.

Knack. (2023, 5 juli). *Vlaanderen vergrijst massaal: al 21% van de bevolking is 65-plusser*. Geraadpleegd op 19 maart 2024 via <https://www.knack.be/nieuws/belgie/maatschappij/vlaanderen-vergrijst-massaal-al-21-van-de-bevolking-is-65-plusser/>.

Knaeps, J., Lommelen, L., Heylen L. (2019, 25 april). Mantelzorgers verdienen meer ondersteuning. *Sociaal.Net*. Geraadpleegd op 11 maart 2024 via <https://sociaal.net/achtergrond/mantelzorgers-verdienen-meer-ondersteuning/>.

MantelzorgNL [Website]. (2024). Geraadpleegd op 19 maart 2024 via <https://www.mantelzorg.nl/pro/publicaties/wegwijzer-cultuursensitieve-mantelzorgondersteuning-voor-gemeenten-4/>.

Menal Ahmad, Jennifer van den Broeke, Sawitri Saharso, Evelien Tonkens, Persons With a Migration Background Caring for a Family Member With Dementia: Challenges to Shared Care, *The Gerontologist*, Volume 60, Issue 2, March 2020, Pages 340–349, <https://doi.org/10.1093/geront/gnz161>.

Moriarty, J. (2015). Accessing support and services. In J. Botsford, & K. Harrison Dening (Eds.), *Dementia, culture and ethnicity. Issues for all* (pp. 85–103). London, UK/Philadelphia, PA: Jessica Kingsley Publishers.

Opsomer, S. (2018, 1 december). Mantelzorg met kleur. *Sociaal.Net*. Geraadpleegd op 11 maart 2024 via <https://sociaal.net/boek/mantelzorg-met-keur/>.

Oumaima E., persoonlijke communicatie, 14 maart 2024.

Praet, G. (2022, 13 december). ‘SOS personeel: de noodkreet van de woonzorgcentra klonk nooit eerder zo luid’. *Knack*. Geraadpleegd op 11 maart 2024 via <https://www.knack.be/nieuws/belgie/maatschappij/sos-personeel-de-noodkreet-van-de-woonzorgcentra-klonk-nooit-eerder-zo-luid/>.

Project Arbeid (2015). Ella vzw. Geraadpleegd op 11 maart 2024 via <https://ellavzw.be/wpcontent/uploads/2021/03/Project-Arbeid-ella-vzw-EINDRAPPORT.pdf> S.

Project Bandbreedte (2023). Ella vzw. Geraadpleegd op 19 maart 2024 via <https://ellavzw.podbean.com/>.

Pycke, S. (2023, 23 juni). Drie op de tien Vlamingen nemen ooit de rol van mantelzorg op: 'We krijgen te weinig ondersteuning'. *De Morgen*. Geraadpleegd op 19 maart 2023 via <https://www.demorgen.be/nieuws/drie-op-de-tien-vlamingen-nemen-ooit-de-rol-van-mantelzorg-op-we-krijgen-te-weinig-ondersteuning~b1043fe7/>.

Sillis, M. (2022, 7 maart). 'Ouderen met migratieroots krijgen minder kwalitatieve zorg'. *Sociaal.Net*. Geraadpleegd op 11 maart 2024 via <https://sociaal.net/achtergrond/ouderen-met-migratieroots-krijgen-minder-kwalitatieve-zorg/>.

Steunpunt Mantelzorg [Website]. (2022). Geraadpleegd op 11 maart 2024 via <https://steunpuntmantelzorg.be/2022/08/24/nieuw-vlaams-mantelzorgplan/>.

Trefpunt Odi [Website]. (2023). Geraadpleegd op 11 maart 2024 via <https://www.trefpuntodi.be/nieuws/mantelzorgers-met-een-migratieachtergrond-ondersteunen>.

Van Braeckel, L. (2023, 23 mei). Mantelzorg met kleur. Hoe zorgtaken van mantelzorgers met migratieachtergrond verlichten? *Weliswaar.be*. Geraadpleegd op 11 maart 2024 via <https://www.weliswaar.be/mantelzorg-met-kleur>.

Van Mosselvelde, K., & De Bruyne, N. (2022, 23 juni). 'Mantelzorg mag geen vangnet zijn voor professionele thuiszorg'. *Knack*. Geraadpleegd op 11 maart 2024 via <https://www.knack.be/nieuws/belgie/mantelzorg-mag-geen-vangnet-zijn-voor-professionele-thuiszorg/>.

Van Wezel, N., Francke, A., Kayan-Acun, E., Lim Deville, W., van Grondelle, N. J., & Blom, M. M. (2016). Family care for immigrants with dementia: The perspectives of female family carers living in The Netherlands. *Dementia*, 15, 69–84.

VIEWZ [Website]. (2023). Geraadpleegd op 11 maart 2024 via <https://www.viewzconnect.be/nieuws/nieuwsbericht/720858527752523544>.

Vlaams Expertisepunt Mantelzorg [Website]. (z.j.). Geraadpleegd op 11 maart 2024 via <https://www.mantelzorgers.be/nl/wat-mantelzorg>.

Vlaams Mantelzorgplatform. (2023). 'Memorandum Mantelzorg'. *Steunpunt Mantelzorg*. Geraadpleegd op 19 maart 2024 via <https://steunpuntmantelzorg.be/category/persbericht/#:~:text=Mantelzorgers%20hebben%20bijkomende%20financi%C3%ABle%20ondersteuning,van%20130%20tot%20135%20euro>.

Vlaanderen [Website]. (2022). Geraadpleegd op 11 maart 2024 via [www.vlaanderen.be. https://www.vlaanderen.be/publicaties/mantelzorgplan-2022-2024-advies-vlaamse-raad-wvg](https://www.vlaanderen.be/publicaties/mantelzorgplan-2022-2024-advies-vlaamse-raad-wvg).

Vlaanderen [Website]. (2023). Geraadpleegd op 19 maart 2024 via <https://www.vlaanderen.be/departement-zorg/nieuwsberichten/stijgende-levensduurte-laet-zich-ook-voelen-in-stijgende-dagprijzen-van-woonzorgcentra>

Zorgnet Icuro [Website]. (2017). Geraadpleegd op 11 maart 2024 via <https://www.zorgneticuro.be/nieuws/120000-vlaamse-mantelzorgers-onder-de-radar>.

*Zorgnet Icu*ro [Website]. (2022). Geraadpleegd op 11 maart 2024 via [https://www.zorgnet ICU.be/nieuws/peZorgnet%20Icu%20\[Website\]rsoneelstekort-dwingt-vlaamse-ziekenhuizen-en-woonzorgcentra-om-zorgaanbod-af-te-bouwen](https://www.zorgnet ICU.be/nieuws/peZorgnet%20Icu%20[Website]rsoneelstekort-dwingt-vlaamse-ziekenhuizen-en-woonzorgcentra-om-zorgaanbod-af-te-bouwen).